

OSMANLI DÖNEMİ BENTDERESİ (BOĞAZ-BAYIRLI) MEZAR TAŞLARI

Eylem GÜZEL*
Necla ARSLAN SEVİN**
Kadir PURDE***

ÖZ

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle Bozdağ Yaylalarında Aydınoğulları ve Osmanlı Dönemleri konulu yüzey araştırması kapsamında, İzmir İli, Ödemiş İlçesi, Gölcük Yaylası'nda yer alan Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı'nda Osmanlı Dönemi'ne ait sekiz mezar tespit edilmiştir. Sayılarının az olmasına rağmen, bu mezarlar Osmanlı mezar geleneğini yansıtan ve günümüze ulaşabilmiş nadir örnekler olarak tarihi ve kültürel önem taşımakta olup, incelenen mezar taşlarının en erken örneği H.1312/M.1894-95, en geç örneği ise H.1341/M.1921-22 yıllarına aittir. Çalışmada mezar taşlarının malzeme, form, teknik ve bezeme özellikleri ele alınarak kültürel, tarihî ve sanatsal değerleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bentderesi Mezarlığı'ndaki baş şahidelerin tümü ön yüzlerinde kitabelere sahip olup, bunlardan beşi erkek, üçü kadın mezar taşlarını temsil etmektedir. Geç Dönem Osmanlı mezar geleneğinin birer temsilcisi olan bu eserler, doğal ve beşerî etkiler nedeniyle tahribata uğramakta ve yok olmaktadır. Yapıldıkları dönemin inanç, gelenek ve sanat zevkini yansıtan bu mezar taşlarının incelenmesi ve korunması kültürel mirasımız açısından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gölcük Yaylası, Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı, Mezar Taşı

BENTDERESİ OF THE OTTOMAN PERIOD (BOĞAZ-BAYIRLI) GRAVESTONES

ABSTRACT

This study, conducted with the permission of the Ministry of Culture and Tourism as part of a surface survey on the Aydınoğulları and Ottoman periods in the Bozdağ Highlands, documents eight Ottoman-period graves in the Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Cemetery, Gölcük Plateau, Ödemiş District, İzmir Province. Despite their limited number, these graves constitute rare surviving examples of the Ottoman funerary tradition. The gravestones, dated between H.1312/A.D. 1894-95 and H.1341/A.D. 1921-22, were analyzed in terms of material, form, technique, and decoration to determine their cultural, historical, and artistic significance. Five of the stones belong to male burials and three to female ones, all bearing inscriptions on their front faces. As representatives of the Late Ottoman funerary tradition, these monuments are increasingly threatened by natural and anthropogenic factors. Their

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 23.07.2025

Yayına Kabul Tarihi: 22.09.2025

* Prof. Dr. Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bandırma-Balıkesir, ORCID: 0000-0002-6813-1766 eguzel@bandirma.edu.tr.

** Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi, İzmir, ORCID: 0000-0003-1653-4472, neclaarslansevin@yahoo.com.

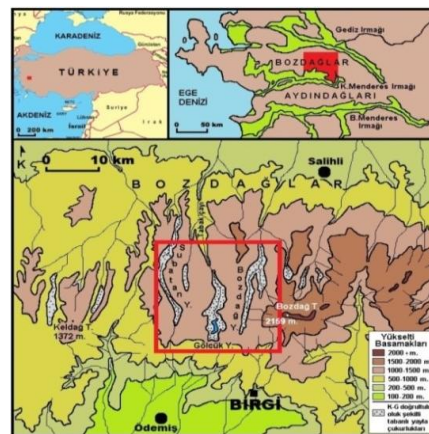
*** Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Bandırma-Balıkesir, ORCID: 0000-0003-2449-3412, kpurde@bandirma.edu.tr.

documentation and preservation are crucial for safeguarding cultural heritage and for understanding the beliefs, traditions, and aesthetic values of their period.

Keywords: Gölcük Plateau, Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Cemetery, Gravestones

Giriş

Antik Dönemlerde adı Tmolos olan Bozdağlar, Ege Bölgesi'nin en önemli yükseltilerindendir. Bozdağlar üzerinde Gölcük Yaylası'nın da yer aldığı yirmiye yakın yayla bulunmaktadır (Harita 1; Resim 1). Tarihin erken dönemlerinden itibaren iskân edilmiş olan bu yaylalar (Bengisu, 1994, s. 33-43; Sevin, 2016, s. 227; Sevin, 2021, s. 717-724; Meriç, 2018 s. 200-206; Vardar, 2018, s. 38-40), Türk-İslam Dönemi'nde, bir yandan devam eden klasik yaylacılık, bir yandan da özellikle yönetici sınıfın kullanımı ile dikkat çekmektedirler. Dönem kaynaklarında da belirtildiği üzere, yaylalar, Aydınoğulları Dönemi'nde ilgi görmüş (İbn Battûta 2004/I, s. 419 vd.; Baykara, 1990, s. 11 vd.; Ceylan, 2019, s. 311 vd.; Güzel vd, 2022, s. 197-213), bu ilgi Osmanlı Dönemi'nde artarak devam etmiştir.

Harita 1. Bozdağlar, Serdar Vardar

Resim 1. Gölcük Yayılası'nın genel görünümü (2022)

15. yüzyıl sonlarından itibaren ve tüm 16. yüzyıl boyunca, Manisa Sarayı'nda tahta hazırlık dönemlerini geçiren şehzadelerin spor ve avlanma faaliyetlerini yürüttükleri ve kavurucu yaz sıcaklarından kaçmak amacıyla gittikleri yaylalardan biri Manisa'daki Susendiraz (antik Sosandra) Yaylası'dır (Uluçay, 1941, s. 12, 14). Bu yaylanın dışında eşsiz doğasının sağladığı imkanlarıyla en fazla rağbet gören diğer iki önemli yayla olarak Bozdağlar'daki Bozdağ ve Gölcük Yaylaları bulunmaktadır (İbn Kemal, 1996, 20; Âşık Mehmed, 2007, s. 176; Emecen, 2015, s. 213 vd.; Uluçay, 1941, s. 7, 13-14; Osmanlı İdarî Teşkilâtının Kaynakları Şehzâde Dîvânı Defterleri: Manisa Şehzâde Sarayı Dîvânı (1544-1594), 2017, s. 24 vd. ; Güzel vd., 2022, s. 197-213.).

Tarihi kaynaklarda üzerinde durulan Aydınoğulları ve Osmanlı Dönemlerine ait izleri bulmak amacıyla, 2021 yılında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile bir yüzey araştırması başlatılmıştır (Güzel vd., 2023a, s. 431-442). 2024 yılına değin sürdürülen bu yüzey araştırması Gölcük, Bozdağ, Subatan, Başova, Ovacık, Tekke ve Halkapınar Yaylaları'nda gerçekleştirilmiştir (Güzel vd., 2024, s. 531-545; Güzel vd., 2025, 71-98) (Harita 1). Araştırma kapsamında, yaylalarda Osmanlı Dönemi'nin izlerini günümüze taşıyan en önemli kültürel miras öğeleri mezarlıklardır. Bu açıdan Gölcük Yaylası'nda yer alan mezarlık alanları özel bir öneme sahiptir. Tarihî özellikleriyle dikkat çeken bu mezarlıklar arasında Örselli, Gedikyüzü ve çalışmamızın odak noktasını oluşturan Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı bulunmaktadır. (Resim 2) (Güzel vd., 2023b, s. 1044-1078). Bu çalışma, gerçekleştirilen yüzey araştırmasının verilerini içermektedir¹. Makalede, Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı'nda bulunan mezar taşları ele alınmıştır. Araştırma kapsamında mezarlık alanında saha incelemesi yapılmış; mezar taşlarının konumları belirlenmiş, tespit edilen örnekler numaralandırılmıştır. Temizlenerek fotoğrafları çekilen mezar taşları ile ilgili bilgilerin bulunduğu bilgi fişleri hazırlanarak kayıt altına alınmıştır. Eserler malzeme, tipoloji, bezeme ve kitabe özellikleriyle ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Tarihsel birer belge niteliğindeki bu taşlar, kaynak tarama, örnekleme ve karşılaştırma yöntemleri kullanılarak plastik değerleriyle bir bütünlük içinde verilmeye çalışılmıştır. İncelenen örnekler benzerleriyle karşılaştırılarak genel bir değerlendirmeye gidilmiştir.

¹ *Bozdağ Yaylalarında Aydınoğulları ve Osmanlı Dönemleri* konulu yüzey araştırması, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (Proje Numarası: BAP-23-1004-007) maddi destekleriyle 10-25 Eylül 2023 tarihlerinde Ödemiş/Gölcük Yaylası'nda gerçekleştirilmiştir. Desteklerinden dolayı ilgili kurumlara teşekkür ederiz.

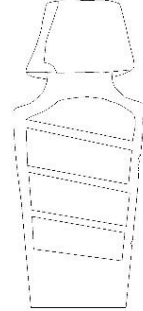
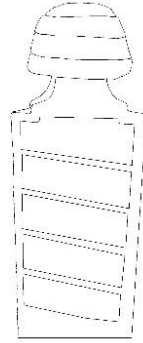
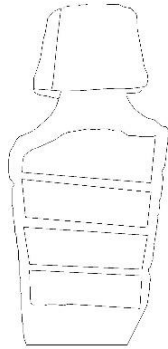

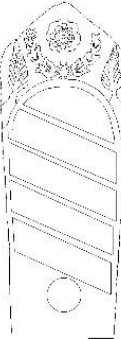
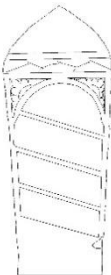
Resim 2. Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı genel görünümü

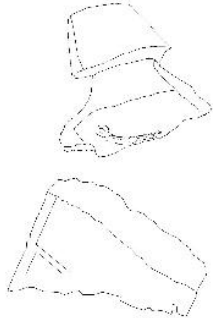
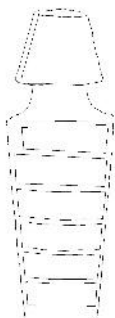
Gölcük Yaylası Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı ve Mezar Taşları

Gölcük Vadisi'nin kuzey uç kesiminde yer alan Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı, günümüzde Tabakçayı Deresi'nin doğu kenarında bulunmaktadır. Tapuda 46 ada, 4 parsel numarasıyla kayıtlı olan mezarlık, epigrafik ve bezeme özellikleriyle, Osmanlı mezar taşı geleneğini yansıtan, sekiz mezar taşı örneğini barındırmaktadır (Resim 2). Mezarlıkta Osmanlı mezar taşı geleneğini yansıtan mezar taşlarının sayısı az olmakla birlikte, her biri önemli birer kültürel ve tarihî değere sahiptir. Zaman içinde bazı taşların kırılmış olması, mevcut örneklerin belgelenmesini ve kayıt altına alınmasını daha da önemli kılmaktadır. Mezar taşı örnekleri, kronolojik sıra gözetilerek ölçü ve kitabe bilgileriyle birlikte aşağıda sunulmuştur.

Osmanlı Dönemi Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezar Taşları

Sıra No.	Kitabe	
1	Sene 1312 (M. 1894-95) Yörükoğlu Muhammed Mahdûmu Abdullah Rûhuna Fâtîha	 Ölçüleri: 51x20x6 cm
2	1316 (M. 1898-99) İlâhî ente rahmânî Recâî minke ğufrânî Burgaz'dan Hacı Süleyman [r]ûhuna fâtîha	 Ölçüleri: 79x30x8 cm
3	1317 (M. 1899-1900) Fatma oğlu Muhammed Çavuş mahdumu Mustafa rûhuna el-Fatihâ	 Ölçüleri: 60x23x6 cm

4	1318 (M. 1900-01) İlâhî ente rahmânî Recâ'î minke ğufrânî Hacı Süllü[?] oğlu Muhammed Zevcesi Fâtıma rûhuna Fâtiha		
		Ölçüleri: 100x29x7 cm	
5	1323 (M. 1905-06) On ikisinde gül oldu hardan Bir kuş idim uçdum yuvadan Ecel ayırdı anadan babadan Ayaslı [?] kerîmesi Fâtıma molla Rûhuna Fâtiha		
		Ölçüleri: 73x24x7 cm	
6	1325 (M. 1907-08) Burgazlı Hacı Abdullah zevcesi Emine Rûhuna Fâtiha		
		Ölçüleri: 70x24x7 cm	

7	1325 (M. 1907-08) Mahdûmu İsmail		
		Ölçüleri: 41 x 23 x 4 cm	
8	1341 (M. 1921-22) Emretti Hüdâ eyledi fermân İrişti ecel vermedi amân Hacı Süllü [?] oğullarından Ali oğlu Ahmed Rûhuna Fâtiha		
		Ölçüleri: 80x23x6 cm	

Tablo 1. Mezar Taşı Örnekleri

Değerlendirme ve Sonuç

Mezar ve mezar taşı geleneği, Türk kültür tarihinde önemli bir yere sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde önemini korumuş olan bu geleneğin² izlerinin görüldüğü merkezlerden biri Gölcük Yaylası'dır. Osmanlı Dönemi'ne ait izleri tespit etmek amacıyla yürütülen saha çalışmasında, yayla üzerinde farklı bölgelerde mezarlık alanları belirlenmiştir. Bunlardan biri olan Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı'nda sekiz mezar tespit edilmiştir. Sayılarının az olmasına rağmen, bu mezarlar Osmanlı mezar geleneğini yansıtmaları ve günümüze ulaşabilmiş nadir örnekler olarak belgelenmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Mezar taşlarından en erken tarihli örnek H.1312/M.1894-95 (no: 1), en geç tarihli örnek ise H.1341/M.1921-22 (no: 8) yıllarına aittir; bu yönleriyle bölgenin tarihî ve kültürel belleğini yansıtan değerli kaynaklar niteliğindedir. Mezar taşlarından yedisi

²Anadolu'daki Türk mezar geleneği, Selçuklular ve sonrasında Beylikler aracılığıyla Osmanlılara geçmiştir. Osmanlı Döneminde son derece gelişmiş olan taş işlemeciliğinin en yetkin örnekleri arasında mezar taşları özel bir yer tutmaktadır. (Bilgi için bkz. Karamağaralı, 1992; Haseki, 1977, s. 5 vd.; Karamürsel, 2002, s.76-79; Biçici, 2006, s. 175-193; Bahar, 2015, s. 273-294; Çal, 2015, s. 295-332).

günümüze sağlam vaziyette ulaşmıştır. Taşlardan biri (no. 7), büyük ölçüde kırık olduğundan kitabesi tam olarak okunamamıştır. Kitabelerde kayıtlı bilgilere göre şahidelerden beşi erkek (no. 1-3, 7 -8) üç tanesi de kadın (4-6) mezar taşıdır.

Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı'nda bulunan örnekler, benzer tipolojidedir. Sandukasız olan bu mezarlar ya doğrudan toprağa gömülü ya da taş ve toprakla yükseltilmiş bir şekildedir. Mezarların altı tanesi baş ve ayak şahideli (no:2-6,8), iki tanesi baş şahidelidir (no: 1,7).

Baş şahideler genel olarak benzer bir tipoloji sergiler. Yukarı doğru hafifçe genişleyen gövdeleri, dikdörtgene yakın bir formdadır. Şahidelerin tamamında mermer malzeme kullanılmıştır. Erkek mezar taşları başlıkla, kadın mezar taşları ise süslü bir tepelikle sonlandırılmışlardır. Kitabeli olan baş şahidelerde, yazı ve tezyinî unsurlarda oyma ve kabartma tekniği kullanılmıştır.

Mermer ayak şahidelerinin tümü ise aynı tipolojidedir. Şahidelerin yukarıya doğru hafifçe genişleyen dikdörtgen prizmal gövdeleri sivri kemerle sonlandırılmıştır. Sade tutulmuş olan bu taşlarda, herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Bu nedenle, çalışmada, başlıklı ve süslemeli baş şahideleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Osmanlı Dönemi erkek mezar taşlarında görülen başlıklar, genellikle 'serpuş' olarak adlandırılmakta olup, taşlarda farklı biçim ve uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. Fes, kavuk, sarık ve külah gibi çeşitler, mezar taşlarının tipolojisini yansıtarak dönemin sosyal ve kültürel yapısı hakkında bilgi vermektedir (Koçu, 1969, s. 115, 204, 212; Laqueur, 1997, s. 138-160; Bacqué-Grammont, Laqueur ve Vatin, 1990, 170 vd.; Kumbaracılar, tarihsiz, 18 vd.; Güzel, 2016, 39 vd.). Araştırmamız kapsamında incelenen Bentderesi Mezarlığı'ndaki erkek baş şahidelerinde de bu serpuş çeşitlerine rastlanmıştır. İncelenen örnekler arasında biri sarık (no: 2), dört örnek ise fes (no: 1, 3, 7-8) biçimindedir. Benzer başlık kullanımlarını başta İstanbul olmak üzere Bursa, Konya, Trabzon, Denizli, Safranbolu ve Manisa gibi merkezlerde bulmak mümkündür (Çal, 2000, s. 211 vd.; Güzel, 2016, 91-92, 179-197; Mermutlu ve Öcalan, 2011; Eren, 2020, s. 350 vd.). İzmir'de benzer örneklerine ise Hacı Mahmud Camii Haziresi (Ülker, 1988, s. 11-42), Ödemiş Karadoğan Köyü (Yılmaz, 2013, s. 95, Foto. 154) ve Bademli Büyük Mezarlığı'nda (Yılmaz, 2013, s. 192, Foto. 159) rastlamak mümkündür.

Osmanlı mezar geleneğinde, çeşitli sosyal gruplara göre değişik tiplerde başlıklara sahip mezar taşları bulunmaktadır. Bu başlıklar, ölen kişinin sosyal statüsü, mesleği ve ekonomik durumu hakkında birtakım bilgiler vermeleri açısından da önemlidir. Ancak, bazı durumlarda aynı başlıkların farklı meslek grupları için kullanımına da şahitlik edildiği unutulmamalıdır (Kökrek, 2015, s. 46). Nitekim araştırmadaki örneklerde herhangi bir meslek belirtilmemiş, sarıklı başlıklı örnekte ölen kişiyle ilgili olarak *hacı* (no: 2) ifadesi kullanılmıştır. Fesli dört örnekten sadece bir tanesinde *hacı* ünvanı ölenin babası ile ilgili olarak kullanılmıştır (no: 8).

Erkek mezar taşlarında kullanılan başlık kadın mezar taşlarında yerini süslü sivri tepeliklere bırakmıştır (no: 4, 5, 6). Süsleme unsuru olarak, kitabe metninin ilk satırında, vefat tarihinin olduğu yerde kullanılan zincir motifli mezar taşı (no.7) hariç, erkek mezar taşlarının geneli sade tutulmuştur. Bu motifin, mezar taşı kırık olduğu için, ne olduğu tam olarak seçilememektedir. Ancak benzer örnekler göz önüne alındığında bunun köstekli saat motifine ait zincir olduğu düşünülebilir. Ödemiş Yolüstü Köyü Orta Mezarlıkta, Recep isimli bir erkeğe ait 1329 tarihli mezar taşında, vefat tarihinin bulunduğu birinci satırda köstekli saat motif

bulunmaktadır (Yılmaz, 2013, s. 373, Foto. 341). Benzer köstekli saat motiflerinin kullanımına ayrıca İzmir/Bayındır Yakapınar Köyü mezar taşlarında da tesadüf edilmektedir (Güçlü, 2013, s. 39, 49, 88, 202).

Bezemeli kadın mezar taşları örnekleri ise gerek biçim gerek dönemsel bezeme anlayışı açısından 18. Yüzyıldan itibaren Osmanlı mimari ve sanatında etkili olan Avrupa barok ve rokoko sanatından izler taşımaktadır. Batı etkili stilize çiçek ve yaprak motifleri mezar taşlarına yansımıştır. (Kuban, 1954, 22 vd.; Haseki, 1977, s. 33, 44, 46, Res. 85, 60; Cezar, 1971, s. 4 vd.; Tuncel, 1989, 7). Akantus yaprağı, son dönem Osmanlı mezar taşlarında yaygın olarak kullanılan bir motif olup, İstanbul başta olmak üzere Trabzon, Giresun, Manisa, Edincik (Balıkesir) ve Göynük (Bolu) gibi farklı merkezlerde de görülmektedir (Eren, 2020, s. 365; İltar, 2005, s. 22, 382; Biçici, 2004, s. 52-53; Tüfekçioğlu, 2005, s. 68, Res. 129; Çal, 2007, s. 357, 362, Res. 9, 73). Geç Dönem Osmanlı sanatında sıkça görülen bu motif, incelediğimiz mezar taşında (no: 4) kitabe üzerindeki yuvarlak kemer formundaki silmeden tek bir merkezden yükselmekte ve kıvrılarak tüm tepeliğe yayılmaktadır. Bu kompozisyonun hemen hemen aynısına Gölcük Yeni Örselli Mezarlığı'nda bulunan Şâkire isimli bir kadına ait 1899-1900 tarihli şahidede tesadüf edilmektedir (Güzel vd., 2023b, s. 1050). Barok karakterli akantuslu bu tasvir örneğinin diğer bir benzerine Çeşme Kalesi'nde, Huri isimli bir kadına ait 1829 tarihli mezar taşında rastlanmaktadır. Kompozisyonda, taşın üst kısmında bir merkezden çıkan akantus demetleri üst kısma, yanlara doğru gitmekte ve kıvrılmaktadır (Biçici, 2020, s. 134, Foto. 62). Benzer bir kompozisyona İzmir-Tire Müzesi'nde de rastlanmaktadır. 1868 tarihli, Fatıma isimli bir kadına ait şahidede, akantuslu kompozisyonun Barok üsluptaki yaprak içinden yükselmesi dikkat çekmekte; bu durum, çalışmamızdaki örnek ile genel benzerlik göstermesine rağmen, vazoyu andıran stilize akantus yuvasından çıkışıyla üslup açısından farklılaşmaktadır (Biçici, 2009, s. 118, Foto. 9). İzmir dışında benzer örnekler Manisa ve Balıkesir'de de görülmektedir. Manisa-Gördes Büyük Mezarlık'ta yer alan 1848 tarihli bir mezar taşındaki akantuslu kompozisyon bu açıdan dikkat çekmektedir (Biçici, 2004, s. 393-394). Benzer bir uygulama ise Balıkesir-Edincik'te, 1824-1825 tarihli Râziye isimli mezar taşında karşımıza çıkmaktadır (Tüfekçioğlu, 2005, s. 173, Res. 76).

Mezar taşlarında akantuslu kompozisyonla birlikte farklı bitkisel motiflere de yer verilmiştir. Çiçekli ve stilize bitkisel kabartmalı mezar taşı bu açıdan hayli ilginçtir (no.5). Kompozisyonda dikkat çeken ve simetrik olarak üst üste yerleştirilen çiçek motiflerini iki yanda çevreleyen bitkisel düzenlemelere yer verilmiştir. Bu kompozisyonun benzer uygulamasına Ödemiş- Kayaköy Beldesi Bostanyeri Mezarlığı'nda bulunan Aişe isimli bir kadına ait 1898-99 tarihli mezar taşında rastlanmaktadır (Yılmaz, 2013, s. 309, Foto. 277). Kullanılan çiçek ve onu çevreleyen bitkisel motif ile benzerlik gösteren bu örnek üst kısımda istirdiyenin kullanımıyla farklılaşır. Yaygın bir biçimde kullanılan çiçek motifinin farklı uygulamalarıyla yine İzmir Bayındır'da karşılaşılmaktadır (Güçlü, 2013, s. 15, 35, 63, 74).

Mezar taşı süslemelerinde dikkatleri çeken diğer bir uygulama geometrik süsleme unsurudur. Sade bir alınlık altında, çizgisel zikzak motifinin işlendiği mezartaşının (no: 6) hemen hemen aynısı, Ödemiş- Gereli Köyü Mezarlığı'ndaki Sultan isimli kadının 1901-02 tarihli mezarının baş şahidesinde karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz, 2013, s.328, Foto. 296). Tepeliğin alt kısmındaki kalın bordürün ortasında zikzaklı oyma çizgiler yer almaktadır. Örneğimizle aynı kompozisyon düzenine sahip mezar taşında tepelik kısmı sade tutulmuştur.

Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı'ndaki baş şahidelerinin tümünün ön yüzü kitabelidir. Bu kitabeler, mâil celî sülüs (no.1, 3, 6, 7) ve mâil celî ta'lik (no.2, 4, 5, 8) hatla yazılmıştır. Mezartaşlarında herhangi bir ustanın adı veya imzasına yer verilmemiştir. Sağa eğimli olarak düzenlenmiş olan kitabe satırlarının tümünde, ölüm tarihi ilk satırda yer almaktadır. Mezar taşları H.1312/M.1894-95 - H.1341/M.1921-22 yılları arasına aittir. Kitabelerde tarihten sonraki başlangıç ifadelerinde, sadece iki mezar taşında “*Îlâhî ente rahmânî / Recâ'î minke ğufrânî*” (no, 2,4) ifadeleri kullanılmıştır. Mezar taşından iki tanesinde ölüm olayının anlatıldığı görülmektedir. Bunlar; *On ikisinde gül oldu hardan/ Bir kuş idim uçdum yuvadan /Ecel ayırdı anadan babadan* (no.5) ve *Emretti Hüdâ eyledi fermân /İrîşti ecel vermedi amân* (no.8) şeklindedir. Mezar taşlarının tümünde, kitabenin sonunda, “*Rûhuna Fâtîha*” ve “*Rûhuna el-Fatîhâ*” gibi ifadeler yer alır. Ayrıca hepsinde ölenin adı yazılmıştır. Kadınlarda Fâtîma, Emine; erkeklerde ise Abdullah, Süleyman, Mustafa, İsmail, Ahmed isimleri tespit edilmiştir.

Kitabelerde gerek ölen kişinin gerekse yakınları ve onlar için kullanılan dini içerikli *hacı* (no.2, 4, 6, 8), *monla/molla* (no. 5) gibi unvanların belirtildiği bilgiler yer almaktadır.

Kitabelerde yer alan sülale adları, dikkat çeken unsurlardan bir diğeridir. Örneklerde, Yörükoğlu (no.1) ve Süllü [?] oğlu (no. 4, 8) adları tespit edilmiştir. Mezar taşları üzerinde erkekler için *mahdumu, oğlu*, kadınlar için ise *kerimesi, zevcesi* gibi ifadelerde akrabalık bağları belirtilmiştir.

Mezar taşı kitabelerinde dikkate değer bir nokta ölen kişinin ata toprağı hakkında bilgi verici olmasıdır. Bulgaristan'ın Burgaz eyaletinden buraya gelerek yerleştiğini anladığımız *Burgaz'dan Hacı Süleyman* (no.2) ve *Burgazlı Hacı Abdullah zevcesi Emine'nin* mezarı buna verilebilecek örneklerdir (no.6).

Mezarlıktaki şahidler kitabe, tipoloji ve süsleme özellikleri bakımından yapıldıkları dönemin izlerini taşıyan örneklerdir. Türk Sanatı'nın mezar taşı geleneğini yansıtan bu şahidelerin malzeme, kitabe ve süslemeleri gibi genel nitelikleri ile değerlendirildiğinde, Anadolu'daki aynı döneme ait Osmanlı Devri taşra mezar taşları ile benzerlik gösterdiği görülür. İstanbul ve Bursa gibi merkezlerle kıyaslandığında, Osmanlı mezar geleneğinin mütevazı birer temsilcisi olan Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı mezar taşları, sanatsal değerlerinin yanı sıra, yapıldıkları dönemlerin tarihi özelliklerini yansıtan belgelerdir. Kültür mirasımızın önemli temsilcilerinden olan bu eserler, doğa ve insanoğlunun olumsuz etkilerine açık olarak büyük tahribata uğramakta ve yok olmaktadır. Bu eserlerin belgelenmesi ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, kültürel mirasımızın sürekliliği açısından hayli önemlidir. Bu açıdan, Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Mezarlığı'ndaki örneklerin korunması için ivedilikle gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu konuda, yüzey araştırması kapsamında mezarlığın tescili için gerekli olan başvurular tarafımızca yapılmıştır.

TEŞEKKÜR

Çalışmalarımız için gerekli izin ve desteklerinden dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile maddi destek sağlayan Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne (Proje Numarası: BAP-23-1004-007) teşekkür ederiz. Çalışmalarımız sırasında ilgi ve yardımlarını esirgemeyen Ödemiş

Kaymakamlığı, Ödemiş Belediye Başkanlığı, Ödemiş Jandarma Komutanlığı, Ödemiş Müze Müdürlüğü, Gölcük, Bozdağ ve Ovacık Muhtarlıklarına da ayrıca teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- ÂŞIK MEHMED (2007). *Menâzırü'l-Avâlim, II.* (haz. Mahmut Ak), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- BACQUÉ-GRAMMONT, J.-L., Laqueur, H.P., & Vatin, N. (1990). "Les Cimetieres Ottomans Comme Source Historique. Methodologie et Possibilites des Traitement par L'Informatique/ Tarihsel Kaynak Olarak Osmanlı Mezarlıkları-Uygulanan Yöntemler ve Bilgisayarla Yapılabilecek İşlemler", *Erdem*, 6/, 117-214.
- BAHAR, H. (2015). "Avrasya'da Ölüm ve Türklerde Mezar Kültürü". *Aile Yazıları* 8. (ed. Saim Sakaoğlu- Mehmet Aça- Pervin Ergun), Ankara: Başak Matbaa: 273-294.
- BAYKARA, T. (1990). *Aydınöğlü Gazi Umur Bey*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BENGİSU, R. L. (1994). "Torrhebia Limne". *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi*. 2: 33-43.
- BİÇİÇİ, H.K. (2004). *Manisa Gördes'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- BİÇİÇİ, H.K. (2006). "Yazılı Araştırmalar Işığında Türkiye Mezar Taşlarına Toplu Bir Bakış". *Ekev Akademi Dergisi*, 10 /26: 175-193.
- BİÇİÇİ, H.K. (2009). "Tire Müzesi'nde Bulunan Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler (XVIII-XX. yy.)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 50/1: 109-150.
- BİÇİÇİ, H.K. (2020). *Çeşme Kalesinde Bulunan Süslemeli Mezar Taşları*. (ed. Yunus Emre Tansü), Gaziantep: İksad Yayınevi.
- CEYLAN, M. A. (2019). "Geçmişten Günümüze Önemli Bir Sayfiye Gölcük Gölü ve Yaylası (Ödemiş)". *Yörük Obasından Ödemiş Ovasına Birgi, Ödemiş*. (ed. Turan Gökçe- Özer Küpeli). Ödemiş: Ödemiş Belediyesi.
- CEZAR, M. (1971). *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÇAL, H. (2015). "Türklerde Mezar- Mezar Taşları". *Aile Yazıları* /8, (ed. Saim Sakaoğlu -Mehmet Aça- Pervin Ergun) Ankara: Başak Matbaa: 295-332.
- ÇAL, H. (2000). "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar". *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu, Tebliğler, (28-30 Mayıs 1999)*. İstanbul: Eyüp Belediyesi: 206-225.
- ÇAL, H. (2007). "Göynük (Bolu) Şehri Türk Mezar Taşları". *Vakıflar Dergisi*, XXX: 307-395.
- EMECEN, F.M. (2015). "Osmanlı Taşrasında Saray Bürokrasisi: Şehzade Selim'in Kazayâ Defteri". *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, XLVI: 213-301.
- EREN, S. (2020). "Trabzon Küçük İmaret Mezarlığı'ndaki 19. Yüzyıl Osmanlı Mezar Taşları Üzerine Bir Değerlendirme". *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 6/11: 345-363.

- GÜÇLÜ, İ. (2013). Bayındır Yakapınar Köyü Mezartası Kitabeleri, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÜZEL, E. (2016). *Osmanlı Mezar Taşlarında Serpuş Biçimleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- GÜZEL, E. vd. (2022). "Bozdağlar'daki Gölcük Yaylası'nda Aydınogulları Beyliği ve Osmanlı Dönemi Sarayları: Arşiv Belgeleri ve Yüzey Araştırmaları Işığında [Aydınogulları and Ottoman Palaces at Gölcük Plateau on Mt. Bozdağ: In The Light of Archival Documents and Archaeological Surveys]". *Arkeoloji Dergisi*. 2: 197-213.
- GÜZEL, vd. (2023a). "Bozdağ Yaylalarında Aydınogulları ve Osmanlı Dönemi Yüzey Araştırması (2021)", 42. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, (38. Araştırma Sonuçları Toplantısı), (Denizli, 23-27 Mayıs 2022), 1*, Candaş Keskin (Edt.), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 431-442.
- GÜZEL, E. vd. (2023b). "Osmanlı Dönemi Örselli (Ödemiş / Gölcük Yaylası) Mezar Taşları". *Karadeniz Araştırmaları*, 20(80), 1044-1078.
- GÜZEL, E. vd. (2024), "Bozdağ Yaylalarında Aydınogulları Ve Osmanlı Dönemi Yüzey Araştırması (2022)", 43. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 39. Araştırma Sonuçları Toplantısı (Ankara, 16-20 Ekim 2023),1*. Erol Evcin (Edt.), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 531-545.
- GÜZEL, E. vd. (2025). "Bozdağ Yaylalarında Aydınogulları ve Osmanlı Dönemi Yüzey Araştırması (2023)", 44. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,40. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (Nevşehir, 27-31 Mayıs 2024), 2*, Gökhan Bozkurtlar (Edt.), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 71-98.
- HASEKİ, M. (1977). *Plastik Açıdan Türk Mezar Taşları*. İstanbul: İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi.
- İBN BATTÛTA (2004). *Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, İbn Battuta Seyahatnamesi I*, (haz. A. S. Aykut). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İBN KEMAL (1996). *Tevârih-i Âl-i Osman, X*. (haz. Şefaettin Severcan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İLTAR, G. (2005). *Giresun İli Sahil Şeridindeki Osmanlı Mezar Taşları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KARAMAĞARALI, B. (1992). *Ahlat Mezar Taşları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KARAMÜRSEL, A. (2002). "Türklerde Mezar Geleneği". *Türkler Ansiklopedisi*, III: 76-79.
- KOÇU, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- KÖKREK, M. (2015). "Osmanlı Serpüşları". *İsmek, El Sanatları Dergisi*, 20: 45-53.
- KUBAN, D. (1954). *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Pulhan Matbaası.
- KUMBARACILAR, İ. (tarihsiz). *Serpüşlar*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını.

- LAQUEUR, H. P. (1997). *Hüve'l Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. (çev. Selahattin Dilidüzgün). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 46.
- MERİÇ, R. (1988). "Antik Dönemde Küçük Menderes Havzası'nın Tarihsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış". *Ege Coğrafya Dergisi* 4/1: 200-206.
- MERMUTLU, B. & Öcalan H. B. (2011). *Tarihi Bursa Mezar Taşları II Emirsultan Mezarlığı*. Bursa: Bursa Belediyesi Yayınları.
- Osmanlı İdarî Teşkilâtının Kaynakları Şehzâde Dîvânı Defterleri: Manisa Şehzâde Sarayı Dîvânı (1544-1594)*. (2017). (haz. Feridun Mustafa Emecen- Zekai Mete- Arif Bilgin). Ankara: TÜBA, Türkiye Bilimler Akademisi.
- SEVİN, V. (2016). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- SEVİN, V. (2021). "Lydia Bölgesi'nin Efsanevi Gölü: Torrhebia Limne". *Çağlar Boyunca Nehirler, Denizler ve Göller Prehistorya'dan Bizans Dönemine-Rivers, Seas and Lakes Through the Ages: From Prehistory to the Byzantine Period*. (ed. Oktay Dumankaya). İstanbul: Doruk Yayınları: 717-724.
- TUNCCEL, G. (1989). *Batı Anadolu Bölgesi'nde Cami Tasvirli Mezartaşları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TÜFEKÇİOĞLU, A. (2005). *Edincik'te Türk Devri Mimarisi ve Mezar Taşları*. Bursa: Edincik Belediyesi Kültür Yayınları.
- ULUÇAY, M. Ç. (1941). *Manisa'daki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi "849 H - 1296 H"*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- ÜLKER, N. (1988). "İzmir Hacı Mahmud Camii Haziresindeki Mezar Kitabeleri (XVIII-XIX. yüzyıl)". *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı 6-10 Nisan 1987*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 11-42.
- VARDAR, S. (2018). *Lidya'nın Tmolos (Bozdağlar) Yaylalarında Jeomorfoloji, Paleocoğrafya ve Jeoarkeoloji Araştırmaları*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- YILMAZ, E. (2013). *İzmir Ödemiş'teki Türk-İslam Devri Mezar Taşları*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

EXTENDED ABSTRACT

In antiquity, the Bozdağlar Mountains -formerly known as Mount Tmolus- stood as one of the most prominent elevations in the Aegean Region. Today, the range is home to nearly twenty highland pastures (yaylas), including the well-known Gölcük Plateau. As attested by historical sources, these highlands attracted considerable attention during the era of the Aydınids, and this interest continued to grow throughout the Ottoman period. In an effort to trace the historical presence of the Aydınid and Ottoman periods which is highlighted in the written sources - a systematic archaeological investigation was initiated in 2021 with the approval of the Ministry of Culture and Tourism. The fieldwork, which was carried out until 2024, focussed on the plateaus of Gölcük, Bozdağ, Subatan, Başova, Ovacık, Tekke and Halkapınar. This study presents the results of this surface investigation, focussing on the gravestones in the Bentderesi

cemetery (Boğaz-Bayırlı). Located at the northern end of the Gölcük Valley, the Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Cemetery lies today on the eastern bank of the Tabakçayı Stream. Officially registered under parcel no. 4, block 46, the cemetery contains eight gravestones that reflect the Ottoman gravestone tradition in terms of both epigraphic and ornamental features. Among these, the earliest dated gravestone is from H.1312 / A.D. 1894–95 (no. 1), while the latest dates to H.1341 / A.D. 1921–22 (no. 8). Seven of the gravestones have survived in good condition. Unfortunately, the inscription on one of them (no. 7) could not be fully deciphered due to extensive damage. According to the preserved inscriptions, five of the headstones commemorate men (nos. 1–3, 7–8), while the remaining three (nos. 4–6) belong to women. The gravestones found in Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Cemetery exhibit similar typological features. These are non-sarcophagus tombs, either buried directly in the ground or slightly elevated with stone and earth. The headstones generally follow a consistent typology: their bodies, slightly widening towards the top, are almost rectangular in form. All of the stones are made of marble. The male gravestones are topped with headgear, whereas the female gravestones are crowned with ornately decorated finials. In headstones bearing inscriptions, both the calligraphy and decorative elements were executed using incising and relief techniques. All of the marble footstones examined in the cemetery conform to the same typological structure. Their slightly tapering bodies widen upward and terminate in a pointed arch. These stones are plain in design, lacking any ornamental features. For this reason, the study focuses primarily on the headstones, which are adorned with distinct finials and decorative motifs. Among the examined samples, one headstone bears a turban (no. 2), while four (nos. 1, 3, 7, and 8) are topped with the Ottoman *fez* (fes)-style headdress. In contrast to the male gravestones, which are crowned with headgear, the female gravestones are characterized by elaborately decorated pointed finials (nos. 4, 5, 6). With the exception of one gravestone (no. 7), which features a chain motif in the line indicating the date of death, most of the male headstones are devoid of ornamentation. Due to the fragmentary condition of this particular gravestone, the motif is not entirely discernible. However, by comparison with similar examples, it is believed that the chain may represent a pocket watch chain. The decorated female gravestones, on the other hand, reflect stylistic elements of European Baroque and Rococo art, which became increasingly influential in Ottoman architecture and ornamentation from the 18th century onwards. In terms of inscriptions, typology and ornamentation, the gravestones in the cemetery reflect the characteristics of the period in which they were made. These markers, which represent the tombstone tradition of Turkish art, show remarkable similarities with Ottoman tombstones from the same period in Anatolia, especially in terms of material, inscriptions and decorative features. As important representatives of our cultural heritage, these tombstones are increasingly exposed to decay and destruction by both natural elements and human activities. The documentation and preservation of such artefacts is crucial for the continuity of cultural memory. In this regard, urgent measures need to be taken to protect the tombstones at Bentderesi (Boğaz-Bayırlı) Cemetery and preserve them for future generations.